

УДК 373.3-053.6

*О.Л. Хромова, м. Київ***ОБГРУНТУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ
В ДОСЛІДЖЕНІ РОБОТИ ШКОЛИ
З ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ БАТЬКІВ
ЩОДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

У статті, з точки зору сучасної науки, обґрунтовуються можливості системного підходу в дослідженні роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників.

Ключові слова: системний підхід, педагогічна підготовка батьків, професійне самовизначення старшокласників.

Сучасна школа стоїть перед історичним викликом XXI століття – необхідністю формування особистості з новим типом мислення, свідомості, розумінням свого місця в суспільстві та житті. Вибір професії – один із головних етапів у житті людини. Це вибір життєвого шляху, вибір долі, від якого залежить наскільки людина зможе реалізувати себе в різних сферах життєдіяльності, якими будуть її власні здобутки та користь від неї суспільству. Тому вибір професій – точка, у якій зустріються інтереси особистості і суспільства. Вибір професії для старшокласників є досить складною проблемою. Незначний досвід старшого школяра, недостатні знання про свої психофізіологічні параметри й особистісні якості й водночас необхідність прийняття важливих рішень щодо свого майбутнього створюють значні труднощі у процесі професійного самовизначення старшокласника як особистості.

У сучасній педагогічній науці професійне самовизначення особистості розглядається як довготривалий і динамічний процес зняття людиною протиріччя між власними можливостями, бажаннями і попиту ринку праці щодо рівня і якості фахівців. Таке визначення розкриває вікові особливості професійного самовизначення особистості та специфіку його перебігу, залежно від обраної сфери майбутньої професійної діяльності, однак не враховує у процесі професійного самовизначення старших учнів центрального місця сім'ї, батьківських впливів, які на сучасному етапі розвитку українського суспільства стають все більш визначальними і вирішальними [5; 12]. І хоча окремі автори [3] вважають, що сучасні випускники

здійснюють професійний вибір під впливом випадкових факторів, проте наші дані [10] (більше 80% старшокласників співвідносять своє первісне професійне самовизначення з виховним впливом батьків, з матеріальними можливостями сім'ї) підтверджують існування цілеспрямованого впливу найближчого оточення старшокласника – його сім'ї, батьків.

Автором був здійснений попередній аналіз основних проблем, які викликають певну тривогу, занепокоєння батьків щодо стану освіти і виховання дітей у старшій школі. Виявлена наступна рейтингова шкала: на першому місці – новації та часті зміни в освітніх програмах, правилах складання ЗНО і вступу до ВНЗ (85%); на другому – якість шкільної освіти (79%); на третьому – шкільні перевантаження (65%); на четвертому – конфліктні ситуації, пов'язані зі школою (57%); на п'ятому – проблеми, які виникають у зв'язку з вибором подальшого освітнього маршруту, професійним самовизначенням (52%). Звідси стає зрозумілим, що значний масив батьків старшокласників шукають відповіді на питання, пов'язані з майбутнім місцем своїх дітей у світі, з вибором професії. Водночас результати наших досліджень стану і тенденцій розвитку різних типів українських сімей дозволяють з великою вірогідністю зробити висновок щодо слабких соціально-економічних, психолого-педагогічних можливостей більшості сучасних родин старшокласників формувати в них готовність до вибору професій, допомагати у професійному самовизначенні [11].

Подолати наявні суперечності між суспільними потребами і запитамі сімей щодо професійного самовизначення старшокласників можна шляхом розгортання роботи школи з спеціальної педагогічної підготовки батьків, яка має враховувати, з одного боку, схильності конкретного учня, можливості його родини, з іншого – тенденції розвитку сучасного суспільства, господарсько-економічної системи, які потребують професійно-мобільних працівників, здатних організувати і розвивати власну справу, спроможних витримувати конкурентну боротьбу за робоче місце, постійно прагнути до розвитку і підвищення своєї кваліфікації. Одним із шляхів вирішення цих проблем є розробка цілеспрямованої, якісної, дієвої системи роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників.

Діяльність цієї системи має спрямовуватись на таку педагогічну підготовку батьків, в результаті якої вони будуть здатні:

- виховувати у своїх дітей-старшокласників загальнолюдські цінності, загальнопрофесійні якості, розумні потреби;

- знайомити зі світом професій, правилами їх вибору;
- забезпечувати розвиток професійно-важливих якостей особистості;
- формувати у старшокласників установку на власну активність і самопізнання як основу професійного самовизначення;
- забезпечити процес самопізнання та формування у старшого школяра образу „Я” як суб’єкта професійної діяльності;
- виробити у старшокласників вміння порівнювати образ „Я” з вимогами до обраної професії [9].

Вирішити ці завдання можна, відмовившись від існуючої практики роботи школи з підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників, за якої батьки постають лише об’єктом педагогічних впливів, а педагогічна діяльність школи складається з набору стандартних заходів. Необхідним є створення принципово нової системи роботи школи з підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників, яка б раціонально поєднувала зміст, форми і методи загальної педагогізації батьків з специфічними організаційними заходами, оскільки тільки чітка, науково обґрунтована, логічна побудована система може забезпечити її високу ефективність [4].

Мета статті полягає в обґрунтуванні можливостей системного підходу у дослідженні роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників.

Робота школи з педагогічної підготовки батьків або педагогізація сім’ї – цілеспрямований процес свідомого розвитку людини, тобто процес системний. Використання системного підходу у педагогічному дослідженні вимагає: по-перше, визначення поняття „система”; по-друге, побудови теоретичної моделі конкретної системи; по-третє, доведення продуктивності, результативності, ефективності запропонованої теоретичної моделі.

Ключовим поняттям даного підходу є „система”. За філософським словником поняття „система” означає організовану множину структурних елементів, які взаємопов’язані між собою і взаємодоповнюють певні функції [8]. У науковій літературі існує декілька сотень його визначень, з яких найбільш уживаним є формулювання, запропоноване Л. Берталанфі: „система – це комплекс взаємодіючих компонентів” [2]. Однак, багато дослідників критикують наведене визначення, оскільки воно не відображає багатьох істотних ознак системного об’єкта. Відомий розробник теорії виховних систем

Є. Степанов вважає, що на сьогодні не існує загальноприйнятого визначення поняття „система” [7].

Різноманітні визначення поняття „система”, специфіка системного дослідження, вимоги, яким це дослідження має відповідати, понятійний апарат щодо визначеної проблеми глибоко і різнобічно проаналізовані у роботах філософів І. Блауберга, В. Садовського, Б. Українцева, Е. Юдіна.

З позиції загальної теорії систем, поняття „система” є загальнометодологічним та визначається як множина взаємопов’язаних елементів, які утворюють цілісність, стійку єдність із середовищем, якій притаманні інтегровані властивості та закономірності [6].

Такі знані дослідники теорії систем, як С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Безпалько, Т. Ільїна підкреслюють наступні специфічні ознаки системи: по-перше, до неї входить певна сукупність компонентів, взаємозв’язок та взаємодія яких обумовлюють цілісність системного бачення; по-друге, вона характеризується наявністю інтегративних якостей, непритаманних окремим її частинам; по-третє, систему можна уявити цілісним утворенням лише тоді, коли вона обґрунтовано, враховуючи об’єктивно існуючі зв’язки і відносини, виокремлюється із оточуючого середовища.

Отже, аналіз публікацій та наукових досліджень з даного питання дає змогу визначити поняття „система” як поняття інтегральне, методологія якого характеризується вивченням об’єктів через розкриття їх структурних елементів, зв’язків та взаємин між ними. Поняття „система” підкреслює цілісність об’єкта, поняття „структура” – його внутрішню дискретність, єдність частин, що перебувають у взаємозв’язку і різноманітних взаєминах між собою, завдяки чому вони і утворюють цілісність.

Загалом, поняття „система” – це сукупність, яка складається із взаємопов’язаних частин, з яких кожна додає щось конкретне в унікальній якості цілого. Система є тоді, коли виявлені наступні явища або ознаки: окремі елементи; зв’язки між елементами; якості визначеного явища як цілого; взаємодія явища з навколишнім середовищем.

У нашому дослідженні спираємось на визначення системи як не просто сукупності багатьох одиниць, в якій кожна одиниця підпорядковується законам причинно-наслідкових зв’язків, а як єдність взаємин і зв’язків окремих частин, які обумовлюють виконання певної складної функції, яка і є можливою лише завдяки структурі з великою кількістю взаємопов’язаних і взаємодіючих один з одним елементів.

Розвиток системи розглядаємо як процес кількісних і якісних змін, який обумовлює її перехід з одного рівня цілісності на інший. Кожна система у своєму розвитку проходить наступні етапи: виникнення, становлення, період зрілості та перетворень.

Робота школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників розглядається нами як певна система, яка має кінцеву множину характеристик, визначені функції, цілі, структуру.

Створення педагогічно доцільної та ефективної системи роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників неможливе без спеціально організованої діяльності з її побудови. У загальноосвітньому закладі у цю діяльність включаються адміністрація школи, педагоги, батьки. Результативність такої роботи залежить від правильного вибору наукових підходів і принципів організації їх спільних дій.

У науці під науковим підходом розуміється комплекс понять, ідей, прийомів і засобів, які використовують у процесі пізнання будь-якого об'єкта природної або соціальної дійсності [8]. В більшості випадків діяльність окремої людини або групи людей вибудовується на основі не одного, а декількох підходів. Доповнюючи один одного, разом вони передбачають стратегію діяльності та детермінують тактику дій у конкретній ситуації та в певний проміжок часу.

У науковій літературі термін „системний підхід” використовується для характеристики методологічних напрямків конкретних наук, об'єднаних спільною тенденцією до вивчення об'єктів як систем, зокрема філософ В. Афанасьєв вважає, що системний підхід – це елемент методології, який дозволяє розглядати природні та соціальні об'єкти [1].

У соціальній сфері системність може розглядатися в трьох аспектах: предметному, функціональному та історичному. Предметний аспект системного дослідження передбачає вирішення основних завдань: визначення компонентів (підсистем) системи; взаємопов'язаність компонентів між собою. Функціональний аспект розкриває внутрішній і зовнішній стани досліджуваної системи. Системний підхід передбачає виділення системи, структури, елементів як на рівні системи в цілому, так і кожної її підсистеми, з оглядом на такий кінцевий результат, якому упідлеглене функціонування системи.

Використання системного підходу в організації роботи школи з педагогічної підготовки батьків до виховання дітей сприяє створенню такого педагогічного феномена, як система роботи школи з педаго-

гічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників, яка складається з взаємопов'язаних структурних компонентів, які підпорядковані цілям педагогічної підготовки батьків.

Структурні компоненти системи, сукупність яких визначає власне її існування, найбільш чутливі до виникнення і вирішення протиріч у системі педагогізації батьків. Удосконалення структурних компонентів системи дозволить розв'язати ці протиріччя. Система роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників включає наступні структурні компоненти: цільовий, змістовний, організаційно-діяльнісний, оцінно-результативний. Показники системи роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників відповідають змісту кожного з вищезначених компонентів:

- цільовий (цілі, заради яких вона створюється);
- змістовний (зміст, знання, пріоритетні засобами яких здійснюється досягнення запланованих цілей);
- організаційно-діяльнісний (діяльність, засоби, методи, форми впливу на батьків, що забезпечують досягнення цільових орієнтирів; суб'єкти діяльності, які її організують і беруть в ній участь (батьки і вчителі, в діяльності яких відбуваються зміни за час реалізації педагогічної підготовки); взаємини, які народжуються в результаті діяльності та спілкування);
- оцінно-результативний (управління, яке забезпечує інтеграцію складових у цілісну систему у розвиток цієї системи).

Дотично до проблеми нашого дослідження виділяємо ще два, так звані, самостійні компоненти системи: умови і результат. Умови визначаються цілями системи, її змістом, засобами діяльності, кваліфікацією педагогів і зацікавленістю та рівнем попередньої педагогічної підготовки батьків. Результат пов'язуємо з новоутвореннями в системі знань, умінь, навичок батьків щодо професійного самовизначення їхніх дітей-старшокласників. Цей результат, який ще називають психологічним (М. Кузьміна), залежить від планів, програм, методичних посібників і рекомендацій, а також від якості лекцій, бесід, семінарських і практичних занять з батьками.

Системному підходу також належить пріоритетна роль у розробці моделі системи роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників та її втілення у практику роботи школи.

Доцільність створення системи роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників на основі системного підходу обумовлюються наступним:

- відбувається інтеграція зусиль суб'єктів педагогічної системи (батьків і вчителів), зміцнюються зв'язки структурних компонентів системи (цільового, змістовного, організаційно-діяльного, оцінно-результативного), що є важливим, оскільки тільки цілісна система роботи школи з педагогічної підготовки батьків забезпечить у кінцевому результаті цілісний розвиток особистості старшокласника, який професійно самовизначається;
- спеціально створюються умови для самореалізації та самоствердження особистості батьків і вчителів, які сприяють їх творчому зростанню, індивідуалізації, гуманізації ділових і міжособистісних взаємин;
- в рамках побудови системи роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників відбувається освоєння педагогічним колективом школи соціального та природного середовища, що, у свою чергу, дозволяє розширювати діапазон можливостей педагогічного впливу на особистість батьків і вчителів.

Отже, обґрунтування системного підходу у дослідженні роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників дає можливість описати названу систему як організовану цілісність, визначити місце та роль будь-якого компонента в системі, схарактеризувати взаємини між закономірностями різного порядку, виявити суттєве, тобто побудувати її теоретичну модель.

Література

1. Афанасьев В.Г. О системном подходе в социальном познании // Вопр. философии. – 1973. – №6. – С. 55–61.
2. Бертуланфи Л. Общая теория систем – критический обзор / Л. Бертуланфи // Исследования по общей теории систем / под ред. В.Н.Садовского, Э.Г.Юдина. – М., 1969.
3. Вершинин С.И. Педагогические основы формирования у школьников готовности к принятию решения о профессиональном выборе: автореф. дисс. на соискание ученой степени д-ра пед. наук /С.И.Вершинин. – М., 1997.
4. Іонова І.М. Системний підхід до виховання в ліцеї: від теорії до практики /І.М. Іонова //Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Вип. 30. – Запоріжжя, 2004. – С. 16–21.

5. Піщалковська М.К. Система роботи загальноосвітнього навчального закладу з профільного навчання старшокласників: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 2000.
6. Сидорчук Н.Г. Обґрунтування системного підходу у дослідженні проблеми підготовки майбутніх учителів до науково-дослідної діяльності / Н.Г. Сидорчук // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – зб. наук. праць. – Вип. 30. – Запоріжжя, 2004. – С. 100–105.
7. Степанов Е.Н. Методология моделирования воспитательной системы образовательного учреждения / Е.Н. Степанов // Педагогіка. – 2001. – №4. – С. 14–19.
8. Філософський словник /за ред. В.І.Шинкарука. – К. : Голов. УРЕ, 1986. – 800 с.
9. Хромова О.Л. Проблема педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників /О.Л. Хромова //Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – Вип. 15, кн. 2. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. – С. 297–307.
10. Хромова О.Л. Родинне виховання: школа і сім'я – виховуємо разом /О.Л.Хромова. – К., 2007. – 104 с.
11. Хромова О.Л. Сім'я і сімейне виховання у сучасному соціокультурному просторі /О.Л.Хромова //Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. праць. – Вип.37. – К.-Запоріжжя, 2006. – С. 229-236.
12. Шабдінов М.Л. Формування професійного самовизначення старшокласників у процесі технологічного підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.07. – К., 2010.

В статье, с точки зрения современной науки, обосновываются возможности системного подхода в исследовании работы школы по педагогической подготовке родителей к профессиональному самоопределению старшеклассников.

Ключевые слова: *системный подход, педагогическая подготовка родителей, профессиональное самоопределение старшеклассников.*

The opportunities of the system approach in the study of school work in pedagogical training of parents for the professional self-determination of senior pupils is grounded in the article from the perspective of modern science.

Key words: *system approach, pedagogical training of parents, professional self-determination of senior pupils.*